

Riyaziyyatın təlimində tarixi materiallardan istifadə

Valeh Mahmud oğlu Məmmədov
ADPU-nun baş müəllimi
E-mail: mammadvaleh41@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.e.d. prof. A.S. Adıgözəlov,
p.ü.f.d., dos. N.R. Abbasov

Açar sözlər: tarixi material, məsələ tərtibi və həlli, şagirdlərin təlimi və tərbiyəsi, riyaziyyat dərslərində tərbiyə, riyaziyyatın praktik tətbiqi

Ключевые слова: исторический документ, составление и решении задач, обучения и воспитания учащихся, воспитания на уроках математики, практические применение математики

Key words: historical document, compilation and mode of tasks, teaching and upbringing of students, upbringing in mathematics lessons, practical application of mathematics

Müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu dünya şöhrətli siyasi xadim, xalqımızın ümummilli lidri Heydər Əliyevin anadan olmasının ildönümüdür. Xalqımızı, Azərbaycanı dünyaya tanıtmış, Azərbaycanın dahi oğlu Heydər Əliyevin irsindən müəllimlər dərslərində şagirdlərin milli ruhda tərbiyyə olunmasında bacarıqla istifadə edirlər.

Biz konkret məsələlər üzrə şərh verməklə fikrimizi izah etməyə çalışacağıq. Əvvəlcə şagirdlərə maraqlı məlumatlar verilir.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri, Azərbaycan neftinin Xəzər dənizindən Türkyənin Ceyhan limanına, oradan Aralıq dənizi vasitəsilə Avropa bazarına nəqli kəməridir. Uzunluğu 1773 km.-dir. Azərbaycandan (449 km), Gürcüstandan (235 km) və Türkiyədən (1089 km) keçir. Boru xəttinin diametri Azərbaycan və Türkiyə ərazisində 42 düyüm (106,68 sm), Gürcüstanda 46 düyümdür (116.84sm). Türkiyədə Ceyhan Dəniz Terminalına doğru son hissənin və boru xəttinin diametri azalaraq 34 düyümə (86,36 sm) enir.

Azərbaycan büdcəsinin gəlirinin təxminən 50%-i neft ixracından gəlməsindəndir. Azərbaycanın bütün ixracatının 90 faizini neft və təbii qaz təşkil edir. Neft və təbii qazdan bu cür asılı olan bir ölkə üçün bu məhsulları nəql edəcək boru xətləri son dərəcə əhəmiyyətlidir. Azərbaycanla Ermənistan arasında olan münaqişə üzündən, həmçinin ABŞ-ın İran və Rusiyaya qarşı düşmən mövqeyinə görə Bakı-Ceyhan boru kəmərinin uzunluğu Gürcüstan üzərindən keçərək daha da uzanmış və cəmi 1760 kilometri ötmüşdür. Boru kəmərinin ötürmə qabiliyyəti gündə bir milyon barel neftdir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) boru kəmərinin obyektlərinə daxildir:

- 8 nasos stansiyası (Azərbaycanda 2, Gürcüstanda 2, Türkiyədə 4)
- 2 aralıq əsrin buraxma stansiyası
- 1 təzyiqazaltma stansiyası
- 101 kiçik siyirtmə

Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri Kompani (BTC Ko) şirkəti bütövlükdə boru kəmərinin tikintisinə və istismarına cavabdehdir. Bu 11 səhmdar tərəfindən təşkil olunaraq korporasiya kimi qeydə alınmış birgə müəssisəsidir, şirkətin ən böyük səhmdarı olan BP tərəfindən idarə olunur. BTC boru kəmərinin neftlə doldurulmasına 2005-ci il may ayının 10-da başlandı və neft Ceyhan terminalına 2006-cı ilin may ayının 28-də çatdı. Kəmərin doldurulması üçün təx-

minən 10 milyon barel neft tələb olunurdu. Bu kəmərlə nəql edilmiş ixrac xam nefti yüklənmiş ilk tanker 2006-cı ilin iyun ayının 4-də yola salındı.

1994-cü ilin sentyabr ayında Bakıda Azərbaycanın Neft Şirkəti ilə dünyanın 11 böyük neft şirkəti arasında Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı “Azəri-Şıraq-Günəşli” yataqlarının istifadə edilməsi barədə “Əsrin müqaviləsi” adlanan müqavilə imzalandı.

Riyaziyyatı tədris edən müəllimlərin dərslərində şagirdlərin tərbiyəsi ilə məşğul olmasının vacibliyini deyəndə, bir çox sual yaranır. Onlardan biri “riyaziyyat dərslərində tərbiyə işini necə aparım, ancaq mövzunun öyrədilməsinə çalışıram” olur. Bu heç də doğru fikir deyil. Müəllimlərimiz unudurlar ki, məktəbdə şagirdlərin milli ruhda tərbiyə edilməsi işində, riyaziyyat fənnində olduğu qədər imkan digər fənlərdə yoxdur. Bunlara müəllim hazırlığına aid materiallarda çox deyilmişdir. Bir daha aşağıdakıları qeyd edək.

Pedaqoji təmayüllü ali məktəblərin əksəriyyətində tədris olunan “Riyaziyyatın təlimində məsələlərin rolu” mövzusunda məsələlərin funksiyaları açılır. Belə ki:

1. Məsələ elə bir konkret didaktik materialdır ki, onların həlli vasitəsilə şagirdlərdə yeni biliklər formalaşır və əvvəlki biliklər praktikada tətbiq olunur, praktik fəaliyyət üçün zəruri olan bacarıq və vərdislər qazanırlar. Məsələ həlli - nəzəriyyənin praktika ilə təlimin həyatla əlaqələndirilməsini təmin edir.

2. Həyatdan götürülmüş məsələlərin həlli vasitəsilə şagirdlərin dünya görüşü genişlənir və inkişaf edir. Məsələlərin məzmununa daxil olan faktlar Vətənimizin yerüstü və yeraltı sərvətləri, coğrafiyası, görkəmli tarixi şəxsiyyətləri, Vətən tarixi və s. haqqında məlumatlar şagirdi çox faydalı olan informasiyalarla tanış edir.

3. Məsələ həlli vasitəsilə şagirdlər həm də tərbiyə olunurlar. Məsələlərin həll edilməsi şagirdlərdə vətənpərvərlik hissini, milli iftixar hissini gücləndirir (4, s. 37).

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycanın belinə qızıldan Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəmərinə elə bağladı ki, bu kəmərlə Azərbaycanın inkişafında, təhlükəsizliyində, dünya şöhrəti qazanmasında, geosiyasi arenada, xüsusilə Qafqazda rolunu artırdı. Biz Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəmərinə aid müəyyən məsələlər tərtib etməklə, riyaziyyat dərslərində şagirdlərimizə Heydər Əliyev irsindən necə bəhrələnməyi məsələlər tərtibində və həllində öyrədirik.

Nümunələrə baxaq:

1. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin uzunluğu 1767 km-dir, kəmərin 443 km-i Azərbaycan, 248 km-i Gürcüstan Respublikasının ərazisindən keçir. Kəmərin Türkiyə ərazisindən ke-

çən uzunluğu nə qədərdir?

2. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin uzunluğunun 443 km-i Azərbaycan, 248 km-i Gürcüstan, 1076 km-i Türkiyə ərazisində olarsa, neft kəmərinin uzunluğu nə qədərdir?

3. Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəmərinin uzunluğu 1767 km.-dir. Kəmərin uzunluğunun 248 km-i Gürcüstan ərazisindədir. 1076 km-i Türkiyə ərazisindədir. Kəmərin Azərbaycan ərazisində neçə km olduğunu tapın.

4. Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəmərinin uzunluğu 1767 km-dir. Onun 443 km-i Azərbaycan, 1076 km-i Türkiyə ərazisindədir. Kəmərin Gürcüstan ərazisindəki uzunluğunu tapın.

5. Neftin kəmərlə Ceyhana çatdırılmasında nasoslardan istifadə olunur. Nasoslardan 2-si Azərbaycan, 2-si Gürcüstan, 4-ü Türkiyə ərazisində olarsa, neçə nasosdan istifadə olunduğunu tapın.

Məsələlərin həllindən sonra, şagirdlərlə diskussiya aparırıq. Çox maraqlıdır ki, şagirdlərin bir çoxu gələcəkdə neftçi, geoloq, neft operatoru, geofizik, texnik və s. kimi peşələrə yiyələnmək arzusunda olduqlarını bildirirlər. Neft kəmərinin qorunmasında və təhlükəsizliyində çalışmaq arzusunu da bildirirlər. Bu məsələlər maraqlı olduğu qədər də sadə deyildir, bunun səmərəli tədqiqata ehtiyacı vardır.

Riyaziyyat dərsləri həm interaktiv, həm də digər müasir təlim üsulları ilə aparılır. Bu zaman şagirdlərin qarşısında problemlə suallar qoyulur ki, bundan da əsas məqsəd onlarda tədqiqatçılıq qabiliyyətini kəşf etməkdir. Şagirdlər bu problemlə suallara cavab tapmaq üçün beynlərini işə salır, məntiqi cəhətdən düşünür, cavablarını götür-qoy edir, məntiqi ardıcılıq qururlar ki, bu da onlarda əqli məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirir, riyaziyyat fənninə olan marağın artmasına şərait yaradır, intellektual və yaradıcı inkişafına, müstəqil təhlil aparmaq, əqli nəticə çıxarmaq vərdislərinin formalaşmasına impuls verir.

Dövlət strategiyasından əsas məqsədimiz savadlı, bilikli, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətlər yetişdirib cəmiyyətə təhvil verməkdir. Bu müqəddəs vəzifəni dövlətimiz biz müəllimlərə həvalə edib. Bizim də ümdə vəzifəmiz bu müqəddəs missiyanı yerinə yetirməkdir.

Orta məktəbdə ulu öndərimiz H. Əliyevin irsinin şagirdlərə daha dərinlən öyrədilməsi çox böyük təqdirəlayiq bir işdir. H. Əliyevin hər zaman xüsusi önəm verdiyi təhsil sahəsi bu gün də cənab Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən inkişaf etdirilir.

Məqalənin aktuallığı. Riyaziyyat dərslərində dövlət sənədlərindən istifadə edilməsi məqalənin aktuallığını təşkil edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik riyaziyyatın təlimində H. Əliyev irsindən istifadə edilməsindən ibarətdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalə riyaziyyat müəllimlərinin təlim prosesində məsələlər tərtibində və həllində dövlət sənədlərindən istifadə edilməsi, şagirdlərin milli ruhda tərbiyə edilməsinə imkan verir.

Ədəbiyyat

1. Riyaziyyat fənn kurikulumu. Bakı, 2008.
2. Саранцев Г.И. Методика обучения математике в средней школе. М., 2002.
3. Крамор В.С. О совершенствовании методов обучения математике. М., 1978.
4. Həmidov S.S. Məktəbin ibtidai siniflərində məsələ həllinin təlimi metodikasi. Bakı, 2003.
5. Белошистая А.В. Обучение решению задач по математике. М., 2019.
6. Керова Г.В. Сборник текстовых задач. М., 2010.

В.М. Мамедов

**Пути использование исторических
материалов на уроках математики**

Резюме

Статье говорится о изучение государственного документов, в обучении и воспитании учащихся. Использование наследия Г. Алиева в нефтяном проводов Баку-Джейхана, который составлении математических задач.

V.M. Mammadov

Ways to use historical materials in mathematics lessons

Summary

The article deals with the study of state documents in the teaching and education of students. Use of H. Aliyev's legacy in oil pipelines. Baku-Ceyhan, who compiled mathematical problems.

Redaksiyaya daxil olub: 26.04.2021